

להלכה פסקו הרמב"ם והסמ"ג שרק טומאת מת נדחית בציבור, ואילו מרש"י ותוס' נראה שהכריעו שכל טומאות מגע נדחות, ורק טומאות היוצאות מגוף האדם אינן נדחות. הגמ' מקשרת בין הדין בציבור לבין דינו של יחיד טמא שרץ בערב פסח, ואומרת שאם אותו יחיד אינו רשאי לשלח פסחו ואין שוחטין וזורקין עליו – ראוי שטומאה זו תידחה כאשר רוב הציבור טמאים. מכאן הסיקה בדעת זקני דרום ששוחטין וזורקין על טמא שרץ, ושאלה זו שנויה במחלוקת אמוראים בפסחים.

בנקודה זו פסקו הרמב"ם והסמ"ג שאין שוחטין על טמא שרץ, בסתירה לכאורה לפסקם על טומאה בציבור. יש אומרים שלדעתם הסוגיה כאן מתכוונת לומר שלדעת זקני דרום שוחטין וזורקין על טמא שרץ אחרי שכבר טבל, אבל מי שלא טבל – אין מקריבים עבורו, ואפילו אם היו רוב הציבור – אין טומאה זו נדחית, שכן הם יכולים לטבול ולהיטהר עד הערב.

מערכה נג. הקרבת קרבנותיו של טמא מת (כב,ב-כג,א)

ואין חיוב אכילה – יכול טמא מת לשלח קרבנו אף שלא יאכל ממנו. לעומתם, ריש לקיש ורמי בר חמא סוברים שטמא מת אינו משלח את פסחו, ואם שילח – אין זה מועיל אף בדיעבד, ועליו לעשות פסח שני.

שיטת רש"י: טמא מת משלח קרבנותיו

לשון הגמ' בדעת ריש לקיש: "ומה במקום שנטמאו בעלים בשרץ, שמשלחין קרבנותיהן... מקום שנטמאו בעלים במת, שאין משלחין קרבנותיהן". כמו כן בדעת זקני דרום אומרת הגמ', ש"מקום שנטמאו בעלים במת אין משלחין קרבנותיהן לכתחילה". מלשון זו ניתן להבין שטמא מת אינו משלח שום קרבן. אולם רש"י (כג,א ד"ה מפני שאמר) מפרש אחרת, שהגמ' מדברת על קרבן פסח בלבד, "דאילו שאר קרבנות – אין טומאת בעלים פסול בהן, אבל עושה פסח – אכילתו מעכבת". לאמור: אין כל מניעה להביא קרבן של טמא מת, אלא שבפסח יש דין מיוחד שאכילתו מעכבת (לדעת ריש לקיש), ולכן טמא מת לא יכול להביאו, כי לא יוכל לאוכלו. כך מסביר רש"י מדוע הברייתא המדברת על ריצוי הציץ בטומאת הגוף של הבעלים מוכירה רק נזיר ועושה פסח. לשיטתו מובן גם החילוק בין טמא מת לטמא שרץ: טמא שרץ משלח קרבנו, כי יוכל להיטהר עד ערב ולאוכלו. אולם קרבנות אחרים, שאפילו אם הם נאכלים על ידי הבעלים – אין עליהם חיוב אישי לאוכלם, רשאי גם טמא מת לשולחם לעזרה.

התורה מותר לשחוט ולזרוק על טמא שרץ, ולכן טומאת שרץ לא דחוייה בציבור. מה שפסק שאין שוחטין וזורקין על טמא שרץ – הוא רק מדרבנן, שמא הטמא יפשע ולא יטבול (חק נתן כאן). אך כאמור, וכפי שהקשה בעצמו, הגמ' בפסחים (צ,ב) העלתה אפשרות לפרש כך את דברי רב, ודחתה זאת (וכן הקשה בליקוטי הלכות פסחים עמ' 14, זבח תודה ד"ה אבל).

החזון איש (זבחים סי' ד סק"ו) נקט להלכה שלא כרמב"ם: כל טומאת מגע נדחית בציבור, ואין שוחטין וזורקין על טמא שרץ.

סיכום

לדעת זקני דרום רק טומאת מת דחוייה בציבור, ולא טומאת שרץ. רבנו תם מסביר שגם לדעתם טומאת שרץ נדחית, אלא שלא יאכלו מקרבן הפסח, בעוד טמאי מת הותרו אפילו לאכול מן הפסח.

נאמר בתורה (במדבר ט,י-יא): "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם, או לדורותיכם, ועשה פסח לה". בחדש השני, בארבעה עשר יום בין הערביים יעשו אותו. התורה מלמדת שאדם שהיה טמא מת בזמן הקרבת הפסח, נדחה מפסח ראשון ועושה פסח שני, וקרבנו לא יוקרב בעודו טמא.

סוגיה זו מעוררת דיון כללי על הבאת קרבנותיו של טמא מת: האם זהו דין מיוחד בקרבן הפסח, בגלל שהפסח נועד גם לאכילה על ידי בעליו והטמא לא יוכל לאכול מן הקרבן, או שמא יש דין כללי, שאין מקריבין את קרבנותיו של טמא מת? בקרבנות הטעונים סמיכה שאלה זו חמורה יותר, שכן הטמא מנוע מלבוא למקדש ולסמוך על קרבנו ואם כן אפשר שאסור להקריבו ללא סמיכה, ועל כך ראה להלן מערכה קעג. מערכה זו עוסקת בשאלה היסודית יותר, האם ניתן להביא קרבנו של אדם שאיננו רשאי להיכנס למקדש.

מחלוקת האמוראים בסוגיה

בסוגיה מתבאר שלדעת זקני דרום, טמא מת ששילח את קרבן הפסח שלו ביד שליח שיקריב אותו במקומו – יוצא ידי חובתו בדיעבד. מה שנאמר בתורה שטמא מת נדחה לפסח שני הוא, לדעתם, רק לכתחילה, אבל בדיעבד יצא ידי חובתו בפסח ראשון. עוד מבואר בסוגיה, שלדעת זקני דרום אכילת הפסח אינה גורם המעכב בהקרבנו, בניגוד לדעה המקובלת¹. בפשטות דברים אלו תלויים זה בזה, שמאחר

לאכילה. תוס' כאן (כג,א ד"ה זקני) מבארים, על פי אפשרות אחת, שזקני דרום סוברים כר' נתן, ולדעתם הוא הכשיר בדיעבד אפילו אם האדם אינו ראוי לאכול.

1. בגמ' בפסחים (עח,ב) נאמר שלדעת חכמים אכילה מעכבת ולדעת ר' נתן אינה מעכבת, והגמ' אומרת שגם הוא מודה שבשעת ההקרבה האדם צריך להיות ראוי

ובכל זאת יכולים הם לשלח קרבנותיהם, פרט לקרבן נזיר ופסח.

מאידיך, משמע מתוספתא זו ששלחת הקרבן טעונה ריצוי ציץ, ומשמע שלכתחילה אין לעשות כן. בתוס' רי"ד (פסחים פא,ב) פירש שאין צורך בריצוי ציץ לשם כך (כשם שבערל המשלח קרבנו, שמוזכר בגמ' בפסחים הנ"ל יחד עם הטמא, לא שייך ריצוי ציץ). ונקטה התוספתא לשון "הציץ מרצה" אגב הסיפא.

ד. שנינו בגיטין (פ"ג מ"ג): "השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותה בחזקת שהוא קיים". כלומר: אדם יכול לשלוח קרבן כשהוא נמצא בחו"ל, אף שארץ העמים מטמאת מדרבנן (אהלות פ"ב מ"ג).

ה. בירושלמי בפסחים (פ"ז ה"ז) נאמר: "מתיב רבי שמעון בן לקיש לדרומאיי: מה אם הבעלים, שויפיתה כוחן בשאר כל הטומאות שבשנה, הורעתה כוחן בטמא מת בפסח, עובר, שהורעתה כוחו בשאר טומאות של כל השנה, אינו דין שתורע כוחו בטמא מת בפסח?". פירוש: כוחן של הבעלים יפה לשלח קרבנותיהם גם בטומאת מת, ורק קרבן פסח אין הם יכולים לשלח ("שאר כל הטומאות" אין פירושו "מלבד טמא מת", שאם כן אין הבדל בין פסח לכל השנה).



זהירות מטומאת מת בקרבן פסח. לקראת חג הפסח היה בית הדין מכין את הדרכים ובודק אותן מטומאה, ומציין את הקברות בסיד כדי שעולי הרגל יזהרו מלהיטמא (שקלים פ"א מ"א). טמא מת מנוע מלשלח קרבן פסח לעזרה, אפילו לפי הדעה שהוא רשאי לשלח קרבנותיו, מפני שעיקרו של קרבן הפסח הוא באכילתו על ידי הבעלים, והטמא אינו רשאי לאוכלו.

שיטת הרמב"ם: טמא מת אינו משלח קרבנותיו

הרמב"ם בהל' ביאת מקדש (ב,יב) פוסק: "טמא שרץ וכיוצא בו והערל משלחין את קרבנותיהם ... אבל טמא מת

לא שמעתי" מבואר שאף משה מודה בדין החטאת. אלא שרבנו הלל בפירושו לספרי מפרש שהחטאת האמורה כאן היא חטאת על מחוסרי כפרה, שבאה בעודם טמאים, ולפירושו אין ראייה על טמא מת בעלמא.

4. כפי שהעמידה הגמ' כאן את המשנה בפסחים (פ,ב) המקבילה לתוספתא, וראה מערכה נא הערה 6.



טמא מת משלח קרבנו. טמא מת רשאי להיכנס להר הבית עד ה"חיל", המקיף את העזרות, ולהביא את קרבנו. מן החיל והלאה יקח אדם טהור את קרבנו לעזרה, והכהנים יקריבוהו עבור בעליו. לדעת רש"י הדבר מותר, והרמב"ם חולק בדבר.

כשיטה זו מצאנו בעוד כמה ראשונים: תוספות (פסחים פ,א ד"ה אתה; מועד קטן טו,ב ד"ה ואחרי; זבחים עה,א ד"ה והא – מתחיל בדף עד,ב; מנחות סב,ב ד"ה וכן). תוספות רי"ד (פסחים פא,ב; מו"ק טו,ב; נזיר מז,א) רא"ש (נזיר ו,ב) וריטב"א (מו"ק טז,א).

ראיות לשיטת רש"י

א. בגמ' בפסחים (סב,א) נאמר: "כל הזבחים – ערל וטמא משלחים קרבנותיהן, ואילו בפסח – ערל וטמא אין משלחין פסחיהן". גם שם פירש רש"י לשיטתו: "ערל וטמא משלחין קרבנותיהן – בעזרה, חוץ מפסח, דבעינן ראוי לאוכלו, שאכילת בעליו מעכבת בו, דכתיב לפי אכלו תכוסו", ובפשטות מדובר בכל הטמאים, כולל טמא מת.²

הריטב"א במועד קטן (טז,א) אף כתב בפירוש שה'טמא' המוזכר במימרא זו הוא טמא מת.

ב. בספרי במדבר (פרשת בהעלותך פיסקה י) מובאים חילופי דברים בין משה רבנו לבין הטמאים לנפש אדם שלא יכלו להקריב את הפסח, מהם נראה שטמא מת משלח קרבנותיו: "למה נגרע – אמר להם: אין קדשים קרבים בטומאה. אמרו לו: אם כן, ייזרק הדם על הטמאים והבשר ייאכל לטהורים, והדין נותן: ומה חטאת שהיא קדשי קדשים – דמה נזרק על הטמאים ובשרה נאכל לטהורים, הפסח שהוא קדשים קלים – דין הוא שייזרק הדם על הטמאים והבשר ייאכל לטהורים!". וכיון ששם מדובר בטמאי מת, כפי שנאמר שם (במדבר טו): "ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם", נמצא שטמא מת משלח את חטאתו להקרב.³

ג. בתוספתא בפסחים (ו,ה) שנינו: "כל קרבנות ציבור והיחיד – הציץ מרצה על טומאת הדם ועל טומאת הגוף, חוץ מנזיר ועושה פסח, שהציץ מרצה על טומאת הדם ואין מרצה על טומאת הגוף... כיצד?... אמרו לו: מת היה עמך בבית". בפשטות, "טומאת הגוף" היא טומאת הבעלים,⁴

2. בשו"ת מנחת ברוך (סי' כב ענף א), שדן בהרחבה בנושא זה, אף כתב שקשה להעמידה בטמא שרץ, היות וכמה תנאים ואמוראים סוברים ששוחטים זורקים קרבן פסח על טמא שרץ (ראה במערכה הקודמת), ואם כן היתה הגמ' צריכה להשיע שתנא זה סובר אחרת.

3. אמנם במדרש נאמר שמשה ענה "אין קדשים קרבים בטומאה", ולכאורה הכוונה שבכל מקרה אינם קרבים, אבל בהמשך ("אם קדשים שיש להם אחריות...")

שמעון, וכן כתב רבנו חננאל שם. על פי זה יש לומר שהרמב"ם פוסק כר' שמעון, שטמא מת אינו משלח קרבנותיו כלל¹⁰. ראשונים אחרים פירשו שגם לדעת ר' שמעון טמא משלח קרבנותיו, והעמידו את דבריו באופן מצומצם¹¹.

יש שהביאו מקור נוסף לדעת הרמב"ם מהמשנה בניזיר (מז,א), שם שנינו: "מי שנזרק עליו אחד מן הדמים (כלומר: אחד מקרבנות הנזיר) ונטמא (לפני שהקריב את שאר קרבנותיו), רבי אליעזר אומר: סותר את הכל (ויתחיל נזירותו מחדש), וחכמים אומרים: יביא שאר קרבנותיו ויטהר". ובירושלמי שם (פ"ו הי"א; הובא גם בתוס' שם ד"ה וחכמים אומרים) נאמר על משנה זו: "כן היא מתניתא: יטהר ויביא שאר קרבנו". פירוש: לדעת חכמים, נזיר שנטמא במת וכבר הביא אחד מקרבנותיו – אינו צריך לסתור את כל ימי נזירותו, אך לא יביא את שאר קרבנותיו לפני שיטהר; ומכאן שטמא מת אינו משלח קרבנותיו (ר' חיים הלוי הל' קרבן פסח ו,א). אף זו יש לדחות, שדין מיוחד הוא בניזיר שאינו מביא קרבנותיו כשהוא טמא (תוס' שם, וכן מבואר בבבלי, ראה רש"י ד"ה מפני שאמר).

מקור אפשרי נוסף לשיטת הרמב"ם הוא הגמ' בפסחים (פ,א), העוסקת במקרה שמחצית מהקהל טהורים ומחציתו טמאים, ואין רוב טמאים המאפשר לעשות את הפסח בטומאה. לדעת עולא שם, יש לשלוח את אחד הטהורים לדרך רחוקה, וכך ייווצר רוב טמאים. הגמ' שואלת מדוע לא אמר עולא שנטמא אדם זה במת, והיא משיבה שאם נעשה כן – נמצא ש"מדחהו אתה מחגיגתו" ללא צורך, כי טומאת המת תמנע ממנו להביא קרבן חגיגה; מוכח אפוא שטמא מת אינו משלח קרבנותיו. תוס' שם (ד"ה אתה) מסבירים, שזהו דין מיוחד בחובות הרגל: כשם שהטמא פטור מעולת ראייה (חגיגה ד,ב) – כך גם מקרבן חגיגה.

על פי המקור הנ"ל מהסוגיה במועד קטן כתב הגר"ח מבריסק (הל' קרבן פסח ו,א) שלדעת הרמב"ם איסורו של הטמא לשלח קרבנו הוא מדאורייתא (וראה עוד להלן לענין דיעבד). נראה שלדעתו הלימוד מיחזקאל, שהוא "דברי קבלה", חשוב כדאורייתא, או שיש לומר כאן: "הלכתא

אין מקריבין עליו קרבן כלל עד שיטהר". נראה שהרמב"ם מפרש ש"ערל וטמא משלחין קרבנותיהן" פירושו: טמא שרץ דווקא, ולא טמא מת. כך היא גם דעת הסמ"ג (לאוין שג) והמאירי (פסחים ס,א; מו"ק טו,ב). לאור הראיות שהובאו לעיל, פסיקה זו נראית תמוהה.

הכסף משנה ביאר שפסק הרמב"ם מבוסס על סוגייתו, והרמב"ם פסק כריש לקיש נגד זקני דרום משום שהקושיות שהקשתה הגמ' מברייתות (שמשמע מהם שאכילת פסחים מעכבת) על זקני דרום תורצו בדוחק⁵. לדעתו דברי ריש לקיש שטמא מת אינו משלח קרבנותיו עוסקים בכל הקרבנות כולם; והקשו עליו כמה אחרונים, שמן הסוגיה משמע שהדברים אמורים על קרבן פסח בלבד, כאמור⁶.

לפיכך יש המוצאים את מקורו של הרמב"ם בסוגיה אחרת. הגמ' במועד קטן (טו,ב-טז,א) דנה בשאלה האם מצורע יכול לשלח קרבנותיו, ומביאה ברייתא העוסקת בפסוקים ביחזקאל (מד,כה-כו): "ואל מת אדם לא יבוא לטמאה, כי אם לאב ולאם... ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו לו⁷". וביום בואו אל הקודש אל החצר הפנימית לשרת בקודש יקריב חטאתו". מקישור הפסוקים משתמע ש"וביום בואו" פירושו: אחרי שנטהר מטומאת המת, והדבר תמוה: היכן מצאנו בתורה שטמא מת הוא מחוסר כיפורים הטעון קרבן חטאת לטהרתו? על כן נחלקו תנאים בפירוש הפסוק: "יקריב חטאתו – זו עשירית האיפה שלו; דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר: 'בבואו... יקריב' – בזמן שראוי לביאה ראוי להקריבה, בזמן שאינו ראוי לביאה אינו ראוי להקריבה". רש"י מפרש, שעל פי ר' יהודה הפסוק "וביום בואו" אינו המשך לפסוק הקודם על טהרת הכהן, אלא בא ללמד דין חדש, שבפעם הראשונה בחייו שהוא בא להקריב – עליו להביא עשירית האיפה למנחת חינוך, וזוהי "חטאתו" האמורה כאן. לעומת זאת ר' שמעון מפרש "חטאתו" כפשוטו, על קרבן חטאת, ומפרש שהדברים אכן מוסבים על הכהן הנטהר מטומאתו, ובמקרה שהוא חייב חטאת מסיבה אחרת. כוונת הפסוק לומר שטמא שאינו ראוי לבוא למקדש, כגון טמא מת או מצורע שהזכרו בפסוק הקודם⁹, אין מקריבים את חטאתו. נראה שהגמ' הדנה האם מצורע משלח את קרבנותיו באה לפשוט את שאלתה מדברי ר'

5. גם הר"י קורקוס כתב שפסק הרמב"ם נובע מהסוגיה בזבחים (כאן), אך לא פירט.

6. מנחת חינוך (קסח,ג); עמק הנצי"ב על הספרי (פרשת נשא, פסיקה יז, ד"ה לא היתה שותה); מנחת ברוך (סימן כב,א).

7. הגמ' מסבירה ש"ואחרי טהרתו" פירושו אחרי שפרש מן המת (ועיין רד"ק ביחזקאל שם), ואילו "יספרו לו" בא לרבות את ימי ספירתו של מצורע.

8. הפירוש הנדפס בגמרות איננו מרש"י, ופירוש רש"י למועד קטן יצא לאור לראשונה על ידי אפרים קופפר, ירושלים תשכ"א. פירושו לסוגיה זו מקביל לפירושו ביחזקאל. בפירוש הנדפס המיוחס לרש"י הדברים אינם ברורים, ועיין בהגהות וציונים' שבמהדורת 'עוז והדר' במועד קטן שם, הערה ה.

9. ראה הערה 7.

10. מנחת חינוך שם; עמק הנצי"ב על הספרי שם; חידושי רבנו חיים הלוי (קרבן פסח ו,א); מנחת ברוך (סי' כג,ב). לדרך זו, יתכן שהרמב"ם פירש את הסוגיה כאן כרש"י, אבל להלכה לא נקט כמותה.

11. תוס' שם (ד"ה ואחרי) מפרשים שרבי שמעון בא למעט רק מצורע (שהזכר לעיל ב"שבעת ימים יספרו לו"), אבל טמא מת ושאר טמאים - משלחים קרבנותיהם. טעם החומרא במצורע, מפני שהוא כנזוף (ריטב"א שם) וכעין הדין שאבל אינו משלח קרבנותיו (תוספות הרא"ש שם טו,ב, וראה להלן מערכה רסא). עוד כתבו תוספות שם, שיש לחלק בין טמא בטומאות היוצאות מגופו (כגון מצורע זב וזבה), שאינו משלח קרבנותיו, לבין טמא מת ושרץ ושאר הטמאים שמשלחים קרבנותיהם. בתוס' בחגיגה (ד,ב ד"ה דתיב) כתבו שהדין מצומצם אף יותר, שאינו אלא במצורע ולגבי קרבנות טהרתו מן הצרעת בלבד, כלומר: אם ביום השמיני בא להקריב קרבנותיו ונצטרע שוב - אינו מביא קרבנות צרעתו עד שיטהר בשנית, אבל רשאי המצורע להביא נדרים ונדבות.

תוס' בזבחים (עה,א ד"ה והא) ומנחות (סב,ב ד"ה וכן השולח) מפרשים אחרת, שגם ר"ש מדבר על מנחת חינוך כר' יהודה, ובא לחדש שכהן טמא אינו רשאי להביאה. טעם הדבר, שמנחה זו באה לחנכו לעבודה, ולכן רק כשהוא ראוי לעבודה יכול הוא להביאה. לפירוש זה, מובן יותר הפסוק העוסק בכהן (חזון איש זבחים סי' ד סק"ח).

קדשים בערב, כמו שכתב לגבי קרבן פסח (הל' קרבן פסח ו,ב), והסכימו עמו בספר מעשה רוקח והגר"ח מבריסק הנ"ל.

לרמב"ם: טמא מת אינו משלח – רק בטומאה שהנזיר מגלח עליה

הרמב"ם בהל' קרבן פסח (ו,ב) כותב: "במה דברים אמורים [שאינן טמא מת משלח את פסחו, ואפילו היוזו עליו וטבל?] בשנטמא בטומאות מן המת שהנזיר מגלח עליהן. אבל אם היה טמא בשאר טומאות מן המת, שאין הנזיר מגלח עליהן – שוחטין עליו בשביעי שלו, אחר שיטבול ויזה עליו, וכשיעריב שמשו – אוכל פסחו". הרמב"ם מחלק, אפוא, בין טומאות מת חמורות, המבטלות נזירות, כגון הנטמא בכזית מן המת, לבין טומאות מת קלות יותר, כגון הנטמא ברביעית דם מן המת. חלוקה זו מפורטת במשנה בנזיר (פ"ז משנה ב-ג).

הראב"ד מעיר על כך שאין לפסיקתו של הרמב"ם "שורש בגמרא", אלא היא "סברת עצמו", שמכיוון שהנטמא בטומאות אלו אינו חייב כרת וקרבן על טומאת מקדש וקדשיו (נזיר פ"ז מ"ד; והרמב"ם בהל' טומאת מת ג,אף כותב שהן מדברי סופרים בלבד) – אינו נדחה מחמתן מקרבן פסח.

מסתבר שלדעת הרמב"ם הוא הדין לשאר קרבנותיו של טמא מת, שאם נטמא בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה – רשאי הוא לשלח קרבנותיו, וכפי שמצאנו במשנה בגיטין הנ"ל לגבי טומאת ארץ העמים (מנחת ברוך סי' כב,ב).

סיכום

בסוגיה כאן נחלקו אמוראים האם טמא מת משלח קרבנותיו. שיטת רש"י ורוב הראשונים שטמא מת יכול לשלוח קרבנותיו לעזרה, והדיון בסוגיה כאן עוסק בקרבן פסח בלבד, משום שהוא טעון אכילה על ידי בעליו. לעומתו, הרמב"ם סובר שטמא מת אינו משלח קרבנותיו, ואפילו אם היוזו עליו וטבל וטרם העריב שמשו. לדעתו זהו איסור דאורייתא, ואף בדיעבד אינו מרצה (גר"ח מבריסק), אם כי הקרבן עצמו כשר (משאת משה), ויש אומרים שלדעתו זהו איסור דרבנן (קרית ספר). טמא מת שנטמא בטומאות שהנזיר אינו מגלח עליהם – מודה הרמב"ם שרשאי הוא לשלח קרבנותיו.

כמה מקורות מוכיחים כשיטת רוב הראשונים שטמא מת משלח קרבנו, אך יש אומרים שלדעת הרמב"ם דין זה שנוי במחלוקת תנאים במסכת מועד קטן, ופסק כדעה המחמירה. מקורות אחרים מלמדים כשיטת הרמב"ם, וראשונים אחרים העמידים בקרבנות מסוימים שבהם הכל מודים שטמא אינו משלחם, כגון קרבנות נזיר וקרבנות היחיד הבאים ברגל (עולת ראייה ואף שלמי חגיגה). יש שהוסיפו קרבנות אחרים שאין להביאם בשעת טומאת הבעלים: מנחת חינוך של כהן (תוס' בזבחים ומנחות לדעת ר' שמעון), קרבנות מצורע

גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא" (כדברי הגמ' בזבחים יח,ב בנושא אחר). לעומתו, בקרית ספר (הל' ביאת המקדש פ"ב) סובר שזהו דין מדרבנן, שכן רק בקרבנות הרגל תלתה התורה את הבאת הקרבן ביכולתו של הבעלים לבוא למקדש.



עליה לרגל. שלוש מצוות נצטוו ישראל ברגלים: עולת ראייה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה. טמא מת, גם לפי הדעה שהוא רשאי לשלח קרבנותיו, פטור מעולת ראייה, מפני שהבאתה כרוכה בהתייצבות הבעלים בעזרה, וכן משלמי חגיגה.

לשיטת הרמב"ם – מה דין הקרבן בדיעבד, ומה הדין כשטבל?

הכסף משנה (הל' ביאת מקדש שם) מבאר, שלדעת הרמב"ם טמא מת ששילח קרבנו לא יצא ידי חובתו אפילו בדיעבד. הוא מוכיח זאת מהאמור בסוגיה כאן שלדעת זקני דרום טמא מת משלח קרבנו בדיעבד דווקא, ומכאן שלדעת ריש לקיש, החולק עליהם (שהוא המקור לשיטת הרמב"ם, לדברי הכסף משנה הנ"ל) – אף בדיעבד לא יצא. הגר"ח מבריסק (הל' קרבן פסח ו,א) מוכיח זאת מדברי הרמב"ם בהלכה הקודמת (ביאת מקדש ב,יא), שכתב: "זכן המצורע אינו משלח קרבנותיו, כל זמן שאינו ראוי לביאה אל המחנה – אינו ראוי להקרבה; אבל המנודה יש בו ספק אם משלח או אינו משלח, לפיכך אם הקריבו עליו – נרצה", ומשמע שמצורע, שודאי אינו משלח משום שאינו ראוי לביאה, גם אם הקריבו עליו – לא נרצה, והוא הדין טמא מת, שגם הוא אינו משלח משום שאינו ראוי לביאה. דין זה מוכיח שאכן האיסור הוא מדאורייתא, כאמור, ולא מצאנו שאיסור דרבנן מעכב בדיעבד ומחייב הבאת קרבן חדש.

עם זאת, למרות שהקרבן אינו מרצה על הבעלים – הוא כשר, כעין קרבן שלא לשמו, שכשר ואינו עולה לבעלים. כך מדויק מלשון הרמב"ם "אבל טמא מת אין מקריבין עליו קרבן כלל", שזהו דין באדם השולח (בגברא) ולא בקרבן (משאת משה סוף סי' טז).

עוד כתב הכסף משנה, שלדעת הרמב"ם טמא מת אינו משלח קרבנותיו אפילו אם היוזו עליו וטבל והוא ראוי לאכול

לדיון על הסמיכה כאשר הבעלים טמא ואינו יכול לבוא למקדש עיין להלן מערכה קעג.

(תוס' במועד קטן), או כל קרבנות הטמאים שטומאתם יוצאת מגופם (דעה אחרת בתוס' שם).

טומאת התהום (כג,א)



טומאת התהום היא טומאת מת שנמצאת בעומק האדמה, והמאהיל מעליה נטמא ואינו יודע זאת וגם לא היה אמור לדעת (הגמרא כאן מזכירה מושג זה בהרחבה גם לגבי טומאות אחרות שאינן ידועות לאדם, כטומאת שרץ וזיבה). התחדשה בה קולא מיוחדת, שאפילו כשהתברר למפרע שהאדם אכן נטמא - אנו מחשיבים אותו לעניינים מסוימים כאילו לא נטמא: אם היה כהן ועבד בטומאה כתוצאה מטומאת התהום - קרבנו כשר. אם הביא קרבן פסח ולאחר מכן נודע שהיה טמא בטומאה זו - אינו מביא פסח שני (פסחים פ"ז מ"ז). אם היה נזיר, ואחרי שמלאו ימי נזירותו וגילח את שערו נודע לו שנטמא בטומאה זו - אינו צריך לספור את ימי נזירותו מחדש (נזיר פ"ט מ"ב). על מנת להינצל מ"קבר התהום" היה הר הבית בנוי "כיפין על גבי כיפין", וכן הכשב המוביל מהר הבית להר המשחה שעליו עברו העוסקים בפרה אדומה (ראה ציור). באופן זה טומאת האהל נעצרת בחלל הכיפין ואינה עולה למעלה.

מערכה נד. פסול היושב בשעת עבודתו (כג,ב)

ברש"י, שהיתה גם לפני תוס' (ד"ה אימא), ולפיה רב נחמן סובר כברייתא, ולומד מ"כי בו בחר" למצוה בלבד. כפירוש זה כתב ביד רמ"ה (סנהדרין פד,א), ש"לעמידה בחרתיו" פירושו שזוהי העבודה הנבחרת והרצויה, ולא שיהא כזר אם לא עשה כן.

הגמ' מביאה ברייתא: "ערל אונן ויושב אינן במיתה, אלא באזהרה". פשטות הלשון שהיושב לוקה, אולם הרמב"ם (הל' ביאת המקדש ה"ז) פוסק: "וכל העובד והוא יושב - חילל, ועבודתו פסולה, ואינו לוקה, מפני שאזהרה שלו מכלל עשה היא". כדעה זו משתמע ביד רמ"ה (סנהדרין פד,א), שמוכיח שאונן אינו לוקה מכך שנשנה עם הערל, ולגבי הערל פשיטא ליה שאינו לוקה. על פי ראייתו יש ללמוד גם ליושב, שנשנה יחד עמם?²

מרש"י ניתן לדקדק שסובר שהיושב לוקה, שכן לגבי הערל טרח לכתוב (סנהדרין שם ד"ה לא יבא) שאזהרתו אינה אלא מדברי קבלה "ולא לקי עלה", ומשמע שיושב ובאונן ה"אזהרה" כפשוטה. הדברים מתאימים לפירושו שם (ד"ה ולא לישיבה): "דכיון דלא נבחר - הוי ליה כזר", וכן כתב בברכת הזבח כאן, שעל פי ההשוואה לזר ראוי שילקה, ורק מחיוב מיתה התמעט (ובעל יתר הבז האריך לחלוק עליו ולקיים פסק הרמב"ם).

נאמר בתורה: "כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת בשם ה'" (דברים יח,ה). מכאן לומדת הגמרא את הדין האמור במשנה, שהיושב בעבודתו - עבודתו פסולה. יש לברר את הגדרתה המדויקת של העמידה הנדרשת: האם "עמידה" היא בוקיפה דווקא, או שמותר לכהן העובד להתכופף? האם מותר לו להישען על אדם או חפץ כלשהו? פרטי הדברים נדונים בפוסקים בהקשרים הלכתיים מגוונים, בתחומים שונים שבהם ההלכה דורשת עמידה, כגון בתפילת העמידה, קריאת התורה, עדות, חליצה, ועוד.

מקור הפסול וחומרותו

בגמ' מובאות שתי דרשות ללמד על פסול היושב: רב נחמן לומד מהפסוק הנ"ל "כי בו בחר" שהישיבה מעכבת, כי "לעמידה בחרתיו ולא לישיבה", כביכול היושב נדון כזר. לאחר מכן מובאת ברייתא שלומדת מפסוק זה למצוה לכתחילה בלבד, והעיכוב אף בדיעבד נלמד מפסוק נוסף (פס' ז שם): "ושרת... ככל אחיו הלויים העומדים שם". על פי גרסת רש"י לפנינו (ד"ה ולא לישיבה), רב נחמן סובר שהפסוק הראשון דיו ללמד עיכוב, כי "לעמידה בחרתיו" משמעו שהיושב דינו כזר, שעבודתו מחוללת, והברייתא חולקת עליו¹. אולם בשטמ"ק (אות יט) מובאת גרסה אחרת

מערכה נ. ראייה לשיטת היד רמ"ה מלשון התוספתא (זבחים יב,ח ומקבילה בכריתות א,ב): "ערל ואונן ויושב אלו באזהרה. בעל מום במיתה, דברי רבי, וחכמים אומרים: בלא תעשה". חילוק הלשון בין "אזהרה" ל"לא תעשה" רומז אולי לכך שאין לוקים על שלושת אלו; אך בגמ' בסנהדרין שם הנוסח גם בדברי חכמים "באזהרה".

1. במרומי שדה טוב, כתב שלדעת רב נחמן הברייתא המובאת שם חולקת על ברייתא זו, עיין שם.
2. אם כי, הרמב"ם עצמו מחלק בין הדבקים, וסובר שערל לוקה, ראה לעיל